Scientific Journal
Commentary Studies
Vol. 15, Autumn 2024, No. 59

Examining and Criticizing the view of Commentators regarding to conformity of "verse of Purification" (Tathir)

Muhammad Reza Ezzati Fordoie[1]

1. Assistant Professor of Department of Quran and Hadith Sciences, Qom University, Qom, Iran
1991ezzati@gmail.com

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article	The known "The verse of Purification" is the last part of the verse 33 of chapter Ahzab, and one of the Shiite proofs for proving the infallibility and purity of Household of Holy Prophet (a). There are different opinions about this part of verse like: being a cause, independent in its revelation, and criticizing about the top and bottom the verse which are because of being addressed the wives of Prophet (a) at the top of the verse; and their examining is very important, because of the relationship between the above mentioned views and the meaning and the goal of "verse of Purification". In this regard, in this research it is tried to be mentioned an appropriate option by using the rational and traditional proofs and contexts. The result of research shows that, even the Verse of Purification has not conformity with the beginning of the verse 33 of Ahzab, but gathering the Verse of Purification with Verse of Qarar (beginning part of 33:33) had been deliberately mentioned by Allah, for honoring, glorifying, removing the suggestion of lack of Infallibility for Household of Prophet and adaptation of two spiritual and material sphere of Household of Prophet (a).
Receive: 2024.05.06 **Revision:** 2024.08.20 **Accepte:** 2024.09.18	
Keywords	the in Independent ,method Critical ,(Tathir) Purification of Verse Quran the of Distortion No ,Revelation
Cite this article:	Ezzati Fordoie, Muhammad Reza (2024). Examining and Criticizing the view of Commentators regarding to conformity of "verse of Purification" (Tathir). *Scientific Journal Commentary Studies*. 15 (3). 43-60. DOI: https://doi.org/10.22034/15.59.35
DOI:	https://doi.org/10.22034/15.59.35
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

Proportion of speech components is one of the most important rational principles of conversation used in the Quran. Accordingly, the verses and Chapters of the Quran are proportional to each other. One of the verses that is controversial about its proportionality is verse 33 of Surah Al-Ahzab, in which at the beginning of it, the wives of the Prophet (PBUH) are addressed with the feminine pronoun "Kunna" and the addressees below are people who are referred to by the apparent noun "Ahlul Bayt" and the masculine pronoun "Kam". The reference from the wives of the Prophet (PBUH) to the Ahlul Bayt in the aforementioned verse has caused commentators to present different views on the proportionality of the beginning and the last part of it, including: the lack of unity in the revelation of the beginning and the last part of the verse, extension, reference, and the method of objection; therefore, in this article, an attempt is made to criticize and examine different views on the proportionality of the aforementioned verse, and to explain the method of objection and its purpose as the selected view.

Research Method

In this research, the method of description and critical analysis of content has been used. Accordingly, the different views and their evidences are evaluated using valid rational and narrational evidences as well as the interpretive principles and rules accepted by the commentators and the selected view is introduced.

ain Discussion

Three views have been put forward regarding the appropriateness of the verse of purification: 1. Being the cause 2. Independence of revelation 3. Parenthesis; 1. Being the cause: Accordingly, the verse of purification, which is located at the last part of verse 33 of Surah Al-Ahzab, is a statement of the reason for the rulings presented in its beginning, in other words, the ruling to stay at home, not to show off, to perform prayers, etc. is because God removed impurity from the wives of the Prophet (PBUH) and made them pure and clean.

2. Independence of revelation: Some believe that verse 33 of Al-Ahzab does not have a unity of revelation and that, its beginning and its last part are independent in terms of revelation and the Verse of Purification has been placed at the end of verse 33 of Al-Ahzab by the ijtihad (trying and understanding) of the companions.

3. Parenthesis: Some believe that what is stated in the last part of verse 33 of Surah Al-Ahzab, known as the Verse of Purification, is a parenthesis sentence that is included among the verses related to the wives of the Holy Prophet (PBUH). Allama Tabarsi writes about this: “Anyone who knows the habits of eloquent speakers in speech will not deny these cases; because eloquent speakers go from one address to another and then return to the previous speech, and such cases are numerous in the Quran, Arab speech, and their poems.The first view is opposed to the apparent features of the verse, such as the context, tone, and different pronouns used at the beginning and end of the

verse, as well as to the rational implications and successive narrations, according to which the wives of the Prophet (PBUH) are not included in the Purificatory Verse; the second view is also inconsistent with some principles accepted by commentators, such as the non-distortion of the Quran; being the purificatory verse as parenthesis sentence is most consistent with the verse and is based on the behavior of scholars and the rules of linguistics. The purpose of the parenthesis in the Purificatory Verse is to dispel the illusion of lack of the infallibility of the Ahl al-Bayt (AS) and to demarcate them with the wives of the Prophet (PBUH).

Research results

1. The apparent differences between the beginning and the end of verse 33 of Surah Al-Ahzab, including the masculine pronoun versus the feminine pronoun, the tone of obligation and threat versus the tone of respect and honor, the use of the plural noun (boyutekonna) versus the singular noun (al-bayt), and also the opposition of this view to the successive narrations and... shows that the perspective of being as a cause regarding the proportionality of the Verse of Purification is not correct;
2. The perspective of the independence of the revelation of the Verse of Purification does not negate the necessity of following the principle of proportionality in it, because proportionality in the parts of speech is the way of rational ones; fragmentation and dispersion in the revelation of the verses of the Quran also does not impair its proportionality, because the principle of proportionality in speech, in addition to the time of issuance, is also a condition of conversation at the time of its composition; accepting the ijtihadic (trying by themselves and mentioning their view) composition of the Quran also requires accepting distortion and is not correct.
3. The perspective of being as parenthesis is the best way to justify the proportionality of the Verse of Purification and its goal is to dispel the illusion of lack of the infallibility of the Ahl al-Bayt (a.s.) and to honor and sanctify them.

Sources and sources

- Holy Quran (2010). Translated by Naser Makarem Shirazi, Qom: Imam Ali Publications. (In Persian)

Book

- Alousi, Mahmoud bin Abdullah (1994). *Ruh al-Ma'ani fi Tafseer al-Qoran al-A'zim wa al-Sab' al-Mathani* (The Spirit of meanings in the Commentary of Great Quran and Seven Repeated). Beirut: Dar al-Kitab al-E'lamiyyah. (In Arabic)
- Ibn A'shur, Muhammad Tahir (1999). *Al-Tahrir wa al-Tanvir* (The Writing and Enlightenment). Beirut: al-Tarikh al-Aeabi Institute. (In Arabic)
- Ibn Kathir, Ismail bin O'mar (1998). *Tafsir al-Qoran al-A'zeem* (The Great Quran Commentary). Beirut: Dar al-Kotob Al-E'lmiyyah. (In Arabic)
- Razi, Abulfotuh Hosein bin Ali (1992). *Rawz al-Jenan wa Ruh al-Jenan fi Tafsir*

al-Qoran (The Garden of Paradises and the Spirit of Paradises in the Commentary of Quran). Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation. (In Persian)

- Babaei et al. (2017). *Ravesh Shenasi Tafseer Qoran* (Methodology of Qur'an Commentary). Qom: University and Hawzah Research Institute. (In Persian)
- Bahrani, Seyyed Hashem (1994). *Al-Borhan fi Tafsir al-Qoran* (The Evidence in the Commentary of Quran). Tehran: Be'that Foundation. (In Arabic)
- Balaghi, Abdul Hojjah (1965). *Hojjat al-Tafaseer wa Balagh al-Eksir* (The Evidence for the Commentaries and the Declaration of Elixir), Qom: Hekmat Printing House. (In Persian)
- Hakem Neyshaburi, Muhammad bin Abdullah (1990). *Al-Mustadrak A'la al-Sahihayn*. Mostafa Abdul Qadir Atta's research, Beirut: Dar al-Kotob al-E'lmiyyah. (In Arabic)
- Hojjati, Seyyed Mohammad Bagher (1981). *Pazhuheshi Dar Tarikh Qoran* (A Study in the History of the Quran). Tehran: Farhang Islami Publishing House. (In Persian)
- Howaizi, Abdulali bin Juma' (1994). *Tafsir Noor al-Saghalain* (The Commentary of Two Great Heavy). Qom: Ismailian. (In Arabic)
- Khatib, A'bdul Karim (2023). *Al-Tafsir al-Qorani Lel-Qoran* (The Qur'anic Commentary for the Qur'an). Cairo: Dar al-Fakr al-Arabi. (In Arabic)
- Khuei, Seyyed Abul Qasim (1997). *Al-Bayan fi Tafsir al-Qoran* (The Expression in the Commentary of Quran), Qom: Institute of Ehya Athar al-Emam al-Khuei. (In Arabic)
- Ramyar, Mahmoud (1983). *Tarikh Qoran* (History of the Qur'an), Tehran: Amir Kabir. (In Persian)
- Zoheili, Wahbah (1997). *Al-Tafsir al-Monir fi al-Aqeedah wa al-Shari'a wa al-Manhaj* (The Illuminating Commentary in the Belief, Laws and the Way). Beirut: Dar al-Fekr al-Mo'aser. (In Arabic)
- Zarkshi, Badroddin (1989). *Al-Borhan fi O'lumal-Qoran* (The Proof in the Sciences of the Qur'an). Beirut: Dar al-Ma'refah. (In Arabic)
- Zamakhshari, Mahmoud bin O'mar (1986). *Al-Kashshf* (The Most Discoverer), Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. (In Arabic)
- Sharif Morteza, Ali bin Hosain (2009). *Tafsir al-Sharif al-Mortaza* (The Commentary of Sharif Morteza). Beirut: Al-A'lami Institute. (In Arabic)
- Soyuti, Jalaluddin (2000). *Al-Itqan fi O'lum al-Qoran* (The Firmness in the Sciences of the Qur'an), Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. (In Arabic)
- Soyuti, Jalaluddin (1983). *Al-Dorr al-Manthur fi al-Tafsir Bel-Mathur* (The Scattered Pearl in the Commentary by the Tradition). Qom: Ayatollah O'zami al-Mara'shi al-Najafi Library. (In Arabic)
- Shenqiti, Mohammad Amin (2006). *Adhwa al-Bayan fi Idhah al-Qoran bel-*

Qoran (The lights of the Satement in the Explanation of the Qur'an with the Qur'an). Beirut: Dar al-Kotob Al-E'lmiyyah. (In Arabic)

- Sadeghi Tehrani, Mohammad (1985). *Al-Forqan fi Tafsir al-Qoran be al-Qoran wa al-Sonnah* (The Criterion in the Commentary of Quran with the Qur'an and Tradition), Beirut: Al-A'lami Institute. (In Arabic)
- Sobhi Saleh, (1993). *Mabahethon fi O'lum al-Qoran* (Discussions in the Sciences of the Qur'an). Qom: Al-Sharif al-Radi. (In Arabic)
- Sabohi Ali 6426=https://alisaboobi.com/?p Tabatabaie, Seyyed Mohammad Hosain (1973). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qoran* (The Criterion in the Commentary of Quran). Beirut: Al-A'lami Institute. (In Arabic)
- Tabarsi, Fazl bin Hasan (1987). *Majma' al-Bayan Le O'loom al-Qoran* (The Collection of Expression for the Sciences of Quran). Beirut: Dar al-Ma'refah. (In Arabic)
- Tabari, Muhammad bin Jarir (2001). *Jame' al-Bayan A'n Taweel Ai al-Qoran* (The Comprehensive Expression from the Interpretation of Verses of Quran), Cairo, Dar Al-Hejr. (In Arabic)
- Tusi, Muhammad bin Hasan (no date). *Al-Tebyan fi Tafsir al-Qoran* (The Explanation in the Commentary of Quran). Beirut: Dar Ehya al-Torath al-Arabi. (In Arabic)
- Razi, Fakhroddin Muhammad bin O'mar (1999). *Mafatih al-Ghayb* (The Keys of Unseen), Beirut: Dar Ihya al-Torath al-Arabi. (In Arabic)
- Faiz Kashani, Muhammad bin Morteza (1997). *Al-Asfa fi Tafsir al-Qoran* (The More Purer in the Commentary of Quran), Qom: Al-E'lam al-Islami. (In Arabic)
- Ghasemi, Jamaloddin (1997). *Mahasen al-Tawil* (The Merits if Interpretation), Beirut: Dar al-Kitab al-E'lmiyyah. (In Arabic)
- Sayyid Qotb, (1987). *Fi Zelal al-Qoran* (In the shadows of the Qur'an), Beirut: Dar al-Shorooq. (In Arabic)
- Kashani, Fathullah (2002) *Zubdah al-Tafaseer* (The select Commentary). Qom: Al-Ma'aref al-Eslamiyyah Institute. (In Arabic)
- Lahiji, Muhammad bin Ali (1994). *Tafsir Sharif Lahiji* (The Commentary of Sharif Lahiji), Tehran: Dad Publishing Office. (In Persian)
- Mashhadhi, Mohammad bin Mohammad Reza (1988). *Tafsir of Kanz al-Daqaeq wa Bahr al-Gharaeb* (The Treasure of Subtleties and the Sea of Strange Ones). Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. (In Arabic)
- Ma'aref, Majid et al. (2017). *O'lum Qorani* (Quranic Sciences). Tehran: Samt. (In Persian)
- Ma'refat, Mohammad Hadi (2007). *Sianat al-Qoran men al-Tahrif* (The Prevention of the Qur'an, from the Distortion). Qom: Tamhid. (In Arabic)
- Mughniyeh, Mohammad Javad (2003). *Al-Tafsir al-Kashif* (The Discoverer Commentary). Qom: Dar al-Kitab al-Islami. (In Arabic)

- Makarem Shirazi, Nasser (1995) *Tafseer Nemuneh* (Examplary Commentary). Tehran: Dar al-Ketab al-Eslamiyyah. (In Persian)

Article

- Babaei, Ali Akbar (2012). Esteqlal Nozul Ayeh Tathir wa Tathir An Dar Zohur wa Fahm Ma'naye Ayeh (The Independence of the Revelation of the Verse of Purification and Its Effect on the Emergence and Understanding of the Meaning of the Verse). *Andisheh Nowin Dini*. 8 (4), 44-25.
- Mowlaei-Niya, E'zzatullah (2007). Oslub E'teradh Dar Belaghat Qoran Karim (The Method of Objection in the Rhetoric of the Holy Quran). *O'lum Adabi*. 1 (6) 102-81.

مجلة دراسات تفسيرية

جامعة المعارف الإسلامية

السنة ١٥ / خريف ١٤٤٦ / العدد ٥٩

دراسة ونقد آراء المفسرين حول تناسب "آية التطهير"

محمدرضا عزتي فردوئي[١]

استاذ مساعد في قسم علوم القرآن و الحديث، جامعة قم، قم، ايران.

1991ezzati@gmail.com

معلومات المادة	ملخّص البحث
نوع المقال: بحث **تاريخ الاستلام:** ١٤٤٥/١١/٢٧ **تاريخ المراجعة:** ١٤٤٦/٠٢/١٥ **تاريخ القبول:** ١٤٤٦/٠٣/١٤	تُعدّ "آية التطهير" الواردة في سياق الآية ٣٣ من سورة الأحزاب من أهم الأدلة التي يستند إليها الشيعة في إثبات عصمة وطهارة أهل بيت النبي الأكرم صلى الله عليه و آله وسلم.وقد أدّى توجيه الخطاب في صدر الآية إلى زوجات النبي إلى ظهور آراء متعددة حول مناسبة صدر الآية لذيلها، ومن أبرز هذه الآراء:التعليل، واستقلال النزول، والاعتراض.ونظرًا لارتباط هذه الآراء بدلالة الآية ومقصدها، فإنّ دراستها وتحليلها تكتسب أهمية بالغة.وعليه، تسعى هذه الدراسة إلى تقديم رؤية مناسبة في هذا الشأن، مستندة إلى الأدلة النقلية والعقلية.وتُظهر نتائج البحث أنّه وإن لم تكن آية التطهير مرتبطة في النزول بصدر الآية ٣٣ من سورة الأحزاب، إلا أنّ تأليفها ضمن هذا السياق من قِبل الله تعالى قد جاء بقصد التكريم، والتنزيه، ودفع شبهة نفي العصمة عن أهل البيت عليهم السلام، وكذلك للتوفيق بين البُعدين المادي والروحي لبيت النبي الأكرم صلى الله عليه و آله وسلم.
الألفاظ المفتاحية	آيةالتطهير، أسلوب الاعتراض، استقلال النزول، عدم تحريف القرآن.
الاقتباس:	عزتي فردوئي، محمدرضا (١٤٤٦). دراسة ونقد آراء المفسرين حول تناسب "آية التطهير". *مجلة دراسات تفسيرية*. ١٥ (٣). ٦٠ ـ ٤٣. DOI: https://doi.org/10.22034/15.59.35
رمز DOI:	https://doi.org/10.22034/15.59.35
الناشر:	جامعة المعارف الإسلامية، قم، ايران.

نشریه علمی مطالعات تفسیری

سال ۱۵، پاییز ۱۴۰۳، شماره ۵۹

بررسی و نقد دیدگاه مفسران در مورد تناسب «آیه تطهیر»

محمدرضا عزتی فردوئی[۱]

۱. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قم، قم، ایران.

1991ezzati@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

(۶۰ ـ ۴۳)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۸

چکیده

«آیه تطهیر» ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب و یکی از مهم‌ترین دلایل شیعه برای اثبات عصمت و طهارت اهل بیت پیامبر اکرمﷺ است؛ مخاطب قرارگرفتن همسران پیامبر خداﷺ در صدر آیه یادشده، باعث شده دیدگاه‌های مختلفی ازجمله: تعلیل، استقلال نزول و اعتراض در مورد تناسب صدر و ذیل آن مطرح شود؛ با توجه به ارتباط دیدگاه‌های یادشده با معنا و مقصود آیه تطهیر، بررسی آنها اهمیت فراوانی دارد؛ از این‌رو، در پژوهش حاضر تلاش می‌شود با استفاده از دلائل و قرائن نقلی و عقلی، دیدگاه مناسبی در این زمینه ارائه شود؛ حاصل پژوهش نشان می‌دهد، اگرچه آیه تطهیر با صدر آیه ۳۳ سوره احزاب پیوستگی نزول ندارد اما تألیف آیه تطهیر با آیه قرار از سوی خدای متعال، عامدانه و با هدف تکریم، تنزیه و دفع توهم نفی عصمت اهل بیتﷺ و نیز تطبیق دو ساحت مادی و معنوی بیت پیامبراکرمﷺ انجام شده است.

واژگان کلیدی

آیه تطهیر، اسلوب اعتراض، استقلال نزول، عدم تحریف قرآن.

استناد:

عزتی فردوئی، محمدرضا (۱۴۰۳). بررسی و نقد دیدگاه مفسران در مورد تناسب «آیه تطهیر». *مطالعات تفسیری*. ۱۵ (۳). ۶۰ ـ ۴۳. DOI: https://doi.org/10.22034/15.59.35

کد DOI: https://doi.org/10.22034/15.59.35

ناشر: دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

زبان و شیوه بیان قرآن کریم در رساندن پیام، زبان عمومی و بر اساس اصول عقلایی محاوره است؛ بدین معنا که قرآن در انتقال معانی و مفاهیم خود، از همان زبانی استفاده نموده که عقلا آن را در محاورات خود به‌کار می‌گیرند؛[۱] تناسب اجزای سخن یکی از مهم‌ترین اصول عقلایی محاوره است که در قرآن به‌کار رفته است. بر این اساس، آیات و سوره‌های قرآن با یکدیگر تناسب و ارتباط دارند؛ چه این ارتباط بر اساس علاقه‌های مختلف شکل گرفته باشد و چه به لحاظ تلازم ذهنی و خارجی پدید آمده باشد.[۲] اهتمام به رعایت تناسب در قرآن از دیرباز مورد توجه اندیشمندان و نظریه‌پردازان در زمینه اعجاز قرآن قرار گرفته است؛ چنان‌که افرادی مانند: جاحظ (۲۵۵ق) در کتاب ***نظم القرآن***، ابن‌قتیبه (۲۷۶ق)، خطابی (۳۸۸ق)، باقلانی (۴۰۳ق)، جرجانی (۴۷۱ق) و ... بدان اهمیت داده و آن را وجهی از وجوه اعجاز قرآن دانسته‌اند.[۳] برخی از مفسران نیز ازجمله شیخ طوسی (۴۶۰ق) و علامه طبرسی (۵۴۸ق) بخشی از تفسیر خود را با عنوان «نظم» به این موضوع اختصاص داده و تلاش نموده‌اند تناسب میان آیات قرآن را تبیین کنند. ازجمله آیاتی که در مورد تناسب آن میان مفسران اختلاف‌نظر وجود دارد، آیه ۳۳ سوره احزاب است: «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً»[۴] که ذیل آن از عبارت «انَّما يُرِيدُ اللَّهُ» تا پایان آیه، به «آیه تطهیر» شهرت دارد. در صدر آیه یادشده همسران پیامبر اکرمﷺ با ضمیر مؤنث «کُنّ» مورد خطاب قرار گرفته‌اند و مخاطب ذیل آیه افرادی هستند که با اسم ظاهر «اهل بیت» و ضمیر مذکر «کُم» از ایشان تعبیر شده که براساس روایات متواتر مقصود از «اهل بیت» پنج تن آل‌عباؑ هستند.[۵] التفات از همسران پیامبر اکرمﷺ به اهل بیت در آیه یادشده باعث شده تا مفسران دیدگاه‌های مختلفی در مورد تناسب صدر و ذیل آن مطرح نمایند ازجمله: عدم وحدت نزول صدر و ذیل آیه، تعریض، التفات و اسلوب اعتراض؛ از طرفی، در صورت وجود اسلوب اعتراض در آیه یادشده، هدف و غرض از آن نیز اهمیت پیدا

---

۱. ر.ک: خویی، ***البیان***، ص ۲۷۰.

۲. ر.ک: زرکشی، ***البرهان***، ج ۱، ص ۱۳۱.

۳. معارف و همکاران، ***علوم قرآنی***، ص ۱۴۰ ـ ۱۳۳.

۴. «و در خانه‌های خود بمانید، و همچون دوران جاهلیّت نخستین (در میان مردم) ظاهر نشوید، و نماز را برپا دارید، و زکات را بپردازید، و خدا و رسولش را اطاعت کنید؛ خداوند فقط می‌خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و کاملا شما را پاک سازد.»

۵. ر.ک: سیوطی، ***الدر المنثور***، ج ۳، ص ۶۰۷ ـ ۶۰۳؛ طبری، ***جامع البیان***، ج ۱۰، ص ۲۹۸ ـ ۲۹۶؛ بحرانی، ***البرهان***، ج ۴، ص ۴۵۵.

می‌کند؛ چه آنکه استفاده از اسلوب اعتراض بدون غرض و هدفی مشخص، نه تنها موجب تناسب نیست بلکه به بلاغت کلام آسیب می‌رساند، ازاین‌رو در مقاله حاضر تلاش می‌شود ضمن بررسی دیدگاه‌های مختلف در مورد تناسب آیه یادشده، اسلوب اعتراض و غرض آن به‌عنوان دیدگاه برگزیده تبیین شود.

پیشینه

آیه تطهیر یکی از آیاتی است که در مورد مسائل مختلف آن پژوهش‌های متعددی انجام شده است:

۱. پژوهش‌های انجام‌شده در مورد مفهوم اهل بیت: مقاله «تحلیل مستندات اختصاص واژه اهل بیت به خمسه طبیه در آیه تطهیر»، محمد امیری و کیوان احسانی؛ «تبیین مصادیق اهل بیت در آیه تطهیر و نقد دیدگاه آلوسی»، رضا نوروزی و میثم دوست محمدی؛

۲. پژوهش‌های انجام شده در مورد مفهوم اراده: «اراده در آیه تطهیر»، علی بلادر، «بررسی مصداق اهل بیت و مفهوم اراده در آیه تطهیر»، رضا عطایی؛

۳. پژوهش‌های انجام شده در مورد کیفیت نزول آیه تطهیر: «استقلال نزول آیه تطهیر و تأثیر آن در ظهور و فهم آیه»، علی اکبر بابایی، «اثبات استقلال آیه تطهیر در قرآن کریم»، عبدالرحمن باقرزاده؛

٤. پژوهش‌های انجام شده در مورد تناسب آیه تطهیر: «بررسی تناسب آیه تطهیر در تفاسیر شیعه»، حلیمه رهگشای.

آثار یادشده در دسته اول و دوم ارتباطی با مقاله حاضر ندارند، آثار دسته سوم اگرچه برای پاسخ به شبهه عدم تناسب نگاشته شده‌اند؛ اما فرضیه آنها برای حل شبهه عدم تناسب، عدم وحدت نزول است که در مقاله حاضر به نقد آن پرداخته خواهد شد، مقاله دسته چهارم نیز بدون هیچ‌گونه بررسی و نقد، تنها به جمع‌آوری اقوال در تناسب آیه پرداخته و هیچ وجهی را برنگزیده است. بنابراین وجه تمایز مقاله حاضر بررسی و نقد دیدگاه‌ها در مورد تناسب آیه تطهیر و نیز تبیین اسلوب اعتراض و اغراض آن است.

بررسی و نقد دیدگاه‌ها در مورد تناسب آیه تطهیر

به‌طورکلی سه دیدگاه در مورد تناسب آیه تطهیر ازسوی مفسران مطرح شده است که عبارت‌اند از: تعلیل، استقلال نزول و اسلوب اعتراض؛ دیدگاه‌های دیگر مانند تعریض نیز ذیل دیدگاه اسلوب اعتراض بررسی می‌شوند.

۱. بررسی و نقد دیدگاه تعلیل

بر پایه این دیدگاه، آیه تطهیر که در ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب قرار دارد به‌منزله بیان علت برای احکام

مطرح‌شده در صدر آن است؛ به‌بیان دیگر حکم به نشستن در خانه، عدم تبرج، اقامه نماز و ... برای این است که خداوند پلیدی را از همسران پیامبرﷺ زدوده و آنان را پاک و مطهر گرداند. این دیدگاه ازسوی برخی از مفسران اهل سنت ازجمله زمخشری (۵۳۸ق)، آلوسی (۱۲۷۰ق)، جمال‌الدین قاسمی (۱۳۳۲ق)، سید قطب (۱۳۸۶ق)، ابن‌عاشور (۱۳۹۳ق)، خطیب (۱۴۰۶ق)، زحیلی (۱۴۳۶ق) و ... مطرح شده است؛[۱] برای مثال ابن‌عاشور دراین‌باره می‌نویسد: «[إِنَّما يُرِيدُ اَللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ اَلرِّجْسَ أَهْلَ اَلْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً] متصل بما قبله إذ هو تعليل لما تضمنته الآيات السابقة من أمر و نهی ...».[۲] یا آلوسی در مورد آیه تطهیر می‌نویسد: «استئناف بیانی مفید تعلیل امرهن و نهیهن».[۳]

نقد دیدگاه: با توجه به دلایل ذیل، دیدگاه تعلیل در تناسب آیه تطهیر نادرست است:

الف) ویژگی‌های ظاهری آیه تطهیر: در صدر آیه ۳۳ سوره احزاب ضمیر مؤنث «کنّ» و در ذیل آن ضمیر مذکر «کم» به‌کار رفته است؛[۴] شیخ طوسی دراین‌باره می‌نویسد: «عکرمه معتقد است آیه تطهیر به‌طور ویژه در شأن همسران پیامبر اکرمﷺ نازل شده است؛ این سخن غلط است چه آنکه اگر آیه شریفه ویژه آنان بود، از ضمیر مونث استفاده می‌شد؛ همان‌طور که در آیات متقدم از ضمیر مؤنث استفاده شده است مانند: «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ» در این آیه همه ضمایر مونث است، پس [در صورت صحت قول عکرمه] لازم است گفته شود: «إنما يريد اللّه ليذهب عنكن الرجس اهل البيت و يطهركن»، پس مذکر بودن ضمایر دلالت دارد که زنان داخل در حکم آیه شریفه نیستند».[۵]

فیض کاشانی نیز از زید بن علی بن الحسینؑ چنین نقل کرده است: «جاهلان با این پندار که منظور خداوند از این آیه، همسران پیامبر است، دروغ گفتند و گناه کردند، به خدا سوگند اگر مقصود آیه زنان پیامبر اکرمﷺ بودند، گفته می‌شد: «ليذهب عنكنّ الرّجس و يطهّركنّ تطهيرا» و گفتار مؤنث بود، چنان‌که فرمود: «اُذْكُرْنَ ما يُتْلى فِي بُيُوتِكُنَّ»، «وَ لا تَبَرَّجْنَ» «و لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ اَلنِّساءِ».[۶]

---

۱. زمخشری، ***الکشاف***، ج ۳، ص ۵۳۸؛ آلوسی، ***روح المعانی***، ج ۱۱، ص ۱۹۳؛ قاسمی، ***محاسن التاویل***، ج ۸، ص ۶۸؛ سید قطب، ***فی ظلال القرآن***، ج ۵، ص ۲۸۶۲؛ ابن‌عاشور، ***التحریر و التنویر***، ج ۲۱، ص ۲۴۵؛ خطیب، ***التفسیر القرآنی للقرآن***، ج ۱۱، ص ۷۰۶؛ زحیلی، ***التفسیر المنیر***، ج ۲۲، ص ۱۱.

۲. ابن‌عاشور، ***التحریر و التنویر***، ج ۲۱، ص ۲۴۵.

۳. آلوسی، ***روح المعانی***، ج ۱۱، ص ۱۹۳.

۴. ر.ک: طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۶، ص ۳۱۰؛ مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۱۷، ص ۲۹۴.

۵. طوسی، ***التبیان***، ج ۸، ص ۳۴۰.

۶. فیض کاشانی، ***الاصفی***، ص ۹۹۳.

افزون بر این، در آیه قبل، از همسران پیامبر اکرمﷺ با عبارت: «یا نساء النبی» خطاب شده درحالی‌که در ذیل آیه ۳۳ عبارت: «اهل البیت» مورد خطاب هستند و نیز در آیات قبل و بعد آیه تطهیر از کلمه «بیوت» به‌صورت جمع استفاده شده درحالی‌که در آیه تطهیر «بیت» به‌صورت مفرد آمده است.

ب) سیاق و لحن آیه تطهیر: آیاتی که در سیاق آیه تطهیر قرار دارند دارای لحن تهدید، ترغیب، تکلیف و توجه دادن به مسئولیت‌اند، در آیه‌های ۲۸ و ۲۹ خدا به پیامبرش دستور می‌دهد «ای پیامبر! به همسرانت بگو: «اگر شما زندگی دنیا و زرق و برق آن را می‌خواهید بیایید با هدیه‌ای شما را بهره‌مند ساخته و به نیکویی رها سازم و اگر شما خدا و پیامبرش و سرای آخرت را می‌خواهید، خداوند برای نیکوکاران شما پاداش عظیمی آماده ساخته است». در آیه ۳۰ آنان را تهدید می‌کند اگر کار زشتی انجام دهند، عذاب آنان دوچندان خواهد بود و در آیه ۳۱ در مقام ترغیب می‌فرماید: «و هر کس از شما برای خدا و پیامبرش خضوع کند و عمل صالح انجام دهد، دوبار به او پاداش خواهیم داد و روزی پر ارزشی برای او آماده کرده‌ایم»؛ در آیه ۳۲ و صدر آیه ۳۳ آنان را به مسئولیت و موقعیت خاص ایشان توجه می‌دهد و از نرمی در سخن گفتن که موجب طمع بیمار دلان می‌شود، نهی می‌کند، به نیک سخن گفتن و قرار گرفتن در خانه‌هایشان فرمان می‌دهد، از تبرج و زینت‌نمایی بازمی‌دارد و به اقامه نماز و ادای زکات و اطاعت از خدا و رسول او فرمان می‌دهد؛ همچنین در آیه ۳۴ آنها را به یادآوری آیات خدا و حکمت فرمان می‌دهد؛ ولی لحن آیه تطهیر (ذیل آیه ۳۳) تکریم و تشریف است؛[1] چه آنکه اراده تکوینی و حصر موجود در آیه یادشده،[2] در بردارنده موهبتی است که با لحن تکلیف و تهدید در آیات یادشده در سیاق، هماهنگی ندارد.

ج) روایات متواتر: برخی مفسران اهل سنت معتقدند اهل بیتﷺ و همسران پیامبر اکرمﷺ در خطاب آیه تطهیر مشترک‌اند[3] و کاربرد ضمیر مذکر در ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب بر اساس قاعده تغلیب است.[4] این دیدگاه با روایات فراوانی که بر اختصاص آیه تطهیر به پنج تن آل‌عبا دلالت دارند، مخالف است؛ علامه طباطبایی (۱۴۰۲ق) در مورد این روایات می‌نویسد: «این روایات بسیار زیاد و بیش از هفتاد حدیث است، که بیشتر آنها از طرق اهل سنت است و اهل سنت آنها را از طرق بسیاری، از ام‌سلمه، عایشه، ابوسعید خدری، سعد، وائلة بن الاسقع، ابوالحمراء، ابن‌عباس، ثوبان غلام آزاد شده رسول خداﷺ، عبداللّه بن جعفر، علی و حسن بن علیؑ که تقریباً از چهل طریق نقل کرده‌اند و شیعه آن را از حضرت علیؑ،

---

۱. ر.ک: بابائی، «استقلال نزول آیه تطهیر و تأثیر آن در ظهور و فهم معنای آیه»، ***اندیشه نوین دینی***، ش ۲۸، ص ۲۹.

۲. ر.ک: ادامه مقاله ذیل عنوان: د. استدلال عقلی.

۳. ر.ک: زمخشری، ***الکشاف***، ج ۳، ص ۵۳۸؛ ابن‌کثیر، ***تفسیر القرآن العظیم***، ج ۶، ص ۳۶۴؛ رازی، ***مفاتیح الغیب***، ج ۲۵، ص ۳۶۸.

۴. شنقیطی، ***اضواء البیان***، ج ۶، ص ۳۷۹.

امام سجادعلیه‌السلام، امام باقرعلیه‌السلام، امام صادقعلیه‌السلام و امام رضاعلیه‌السلام، و از ام‌سلمه، ابوذر، ابولیلی، ابوالاسود دؤلی، عمرو بن میمون اودی و سعد بن ابی‌وقاص، بیش از سی طریق نقل کرده‌اند».[۱]

صاحب تفسیر ***کنز الدقائق و بحر الغرائب*** در پاسخ به ادعای بیضاوی در مورد عدم اختصاص اهل بیت به پنج تن آل‌عبا، دلیل این اختصاص را حدیث متواتر دانسته و می‌نویسد: «قد تواتر من طریق الخاصّة و العامّة تخصیص أهل البیت بهم کما علمت، و لیس الاحتجاج بالإجماع بل بالحدیث المتواتر ...».[۲] دیگر مفسران مانند ابوالفتوح رازی (۵۵۶ق) نیز به مسئله تواتر اشاره نموده‌اند.[۳]

همچنین، اشتراک خمسه طیبه‌علیهم‌السلام و همسران پیامبر اکرم‌صلی‌الله‌علیه‌وآله در حکم آیه تطهیر بر اساس قاعده تغلیب که در مباحث پیشین بدان اشاره شد، به دلیل روایات متعدد،[۴] نادرست است؛ علامه طباطبایی دراین‌باره می‌نویسد: «حال اگر کسی بگوید: این روایات بیش از این دلالت ندارد که علی و فاطمه و حسنین‌علیهم‌السلام نیز مشمول آیه هستند و این منافات ندارد با اینکه همسران رسول خدا نیز مشمول آن باشند، چون آیه شریفه در سیاق خطاب به آنان قرار گرفته، در پاسخ می‌گوییم، بسیاری از این روایات و به‌خصوص آنچه از ام سلمه ـ که آیه در خانه او نازل شده ـ روایت شده است، تصریح دارد بر اینکه آیه ویژه همان پنج تن است و شامل همسران رسول خداصلی‌الله‌علیه‌وآله نیست».[۵]

برخی از روایات بیانگر اختصاص آیه تطهیر به خمسه طیبه‌علیهم‌السلام به شرح ذیل است:

۱. عن أبی سعید الخدری رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم نزلت هذه الآیة فی خمسة فی و فی علی و فاطمة و حسن و حسین إِنَّما یُرِیدُ اَللّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ اَلرِّجْسَ أَهْلَ اَلْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً.[۶]

در این روایت عبارت «نزلت فی خمسه» مفید اختصاص آیه تطهیر به خمسه طیبه‌علیهم‌السلام است.

۲. عن أم سلمة قالت نزلت هذه الآیة فی بیتی إِنَّما یُرِیدُ اَللّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ اَلرِّجْسَ أَهْلَ اَلْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیرا و فی البیت سبعة جبریل و میکائیل علیهما السلام و علی و فاطمة و الحسن و

---

۱. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۶ ص۳۱۱.
۲. مشهدی، ***تفسیر کنز الدقائق***، ج ۱۰، ص ۳۸۵.
۳. رازی، ***روض الجنان و روح الجنان***، ج ۱۵، ص ۴۱۷.
۴. ر.ک: سیوطی، ***الدر المنثور***، ج ۵، ص ۱۹۹ ـ ۱۹۸؛ حویزی، ***نورالثقلین***، ج ۴، ص۲۷۷ ـ ۲۷۰؛ بحرانی، ***البرهان***، ج ۴، ص ۴۷۰ ـ ۴۴۴.
۵. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۶، ص ۳۱۱.
۶. سیوطی، ***الدر المنثور***، ج ۵، ص ۱۹۸.

الحسین رضی الله عنهم و أنا علی باب البیت قلت یا رسول الله أ لست من أهل البیت قال انک إلی خیر انک من أزواج النبی صلی الله علیه و سلم.[۱]

از عبارت «انک الی خیر» استفاده می‌شود، ام‌سلمه داخل در حکم آیه شریفه نیست؛ سید مرتضی (۴۳۶ ق) ازجمله مفسرانی است که پاسخ پیامبر اکرمﷺ به ام‌سلمه را به‌عنوان دلیل اختصاص «اهل البیت» به خمسه طیبهؑ ذکر نموده است.[۲]

د) استدلال عقلی: مفسرانی که وجه تناسب صدر و ذیل آیه ۳۳ احزاب را تعلیل می‌دانند، معتقدند، اراده الهی در عبارت «إِنَّما یُرِیدُ اَللّهُ» اراده تشریعی است، با این بیان که مقصود از اوامر و نواهی در صدر آیه یادشده، تقوای همسران پیامبر اکرمﷺ است.[۳] این دیدگاه مخالف ظاهر آیه است؛ چه آنکه «انما» مفید حصر و اختصاص است و «اهل بیت» در آیه شریفه به چیزی مدح شده‌اند که در دیگران وجود ندارد، درحالی‌که اراده تشریعی برای طهارت از ذنوب، اختصاصی به اهل بیت نداشته و برای همه مکلفان ثابت است؛ بنابراین، مقصود از «إِنَّما یُرِیدُ اَللّهُ» اراده تکوینی است و آیه شریفه بر موهبتی از جانب خدا ـ که همان عصمت اهل بیت است ـ دلالت دارد.[۴]

سید مرتضی (۴۳۶ق) دراین‌باره می‌نویسد: «این آیه مختص اهل بیتؑ است و بر عصمت و حجیت سخنان آنان دلالت دارد ... وجه دلالت آیه شریفه بر عصمت اهل بیتؑ، عبارت «انما یرید الله» است؛ چه آنکه معنای این عبارت، یا اراده محض است که هیچ عصمت و اذهاب رجسی بر آن مترتب نیست یا اینکه متضمن فعل و اثر است. وجه اول از چند جهت باطل است، [اولاً] لفظ آیه دربردارنده چیزی است که در دیگران نیست؛ چرا که اقتضای «انما یرید الله لیذهب ...» تخصیص است، همان‌طور که گوینده وقتی می‌گوید: إنما العالم فلان و إنّما الجواد حاتم و إنّما لک عندی درهم، کلامش مفید تخصیص است؛ [ثانیاً] اراده طهارت از ذنوب بدون فعل [و اثر] اختصاصی به اهل بیت ندارد؛ بلکه شامل هر مکلفی می‌شود؛ [ثالثاً] آیه شریفه دربردارنده مدح، تشریف و تعظیم است؛ چنان‌که پیامبر خداﷺ، علی، فاطمه، حسن و حسینؑ را به‌وسیله کساء تجلیل نموده و گفت: «اللّهم إن هؤلاء أهل بیتی فأذهب عنهم الرجس و طهّرهم تطهیرا».[۵]

---

۱. همان.
۲. سید مرتضی، ***تفسیر شریف المرتضی***، ج ۳، ص ۲۲۵.
۳. ر.ک: زمخشری، ***الکشاف***، ج ۳، ص ۵۳۸؛ آلوسی، ***روح المعانی***، ج ۱۱، ص ۱۹۳.
۴. ر.ک: شریف مرتضی، ***تفسیر شریف المرتضی***، ج ۳، ص ۲۲۵؛ طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۶، ص ۳۱۳.
۵. شریف مرتضی، ***تفسیر شریف المرتضی***، ج ۳، ص ۲۲۵، ص ۲۲۴ ـ ۲۲۳.

از این‌رو، همسران پیامبر اکرمﷺ نمی‌توانند مصداق عبارت «اهل البیت» باشند؛ چه آنکه آیه چهارم سوره تحریم[۱] که در مورد برخی از آنان نازل شده[۲] با مفهوم عصمت تناسب ندارد.[۳]

۲. بررسی و نقد دیدگاه استقلال نزول آیه تطهیر

بر پایه این دیدگاه آیه ۳۳ سوره احزاب دارای وحدت نزول نبوده و صدر و ذیل آن از حیث نزول مستقل‌اند. علامه طباطبایی دراین‌باره می‌نویسد:

> همه حرف‌ها در همین است که آیا آیه مورد بحث [آیه تطهیر] متصل به آن آیات و تتمه آنها است یا نه؟ چون روایاتی که بدان اشاره شد، همین را منکر است و می‌فرماید آیه مورد بحث به تنهایی و در یک واقعه جداگانه نازل شده و حتی در بین این هفتاد روایت، یک روایت هم وجود ندارد، که بگوید آیه شریفه دنبال آیات مربوط به همسران رسول خداﷺ نازل شده و حتی احدی هم از مفسران این حرف را نزده‌اند، حتی آنها هم که گفته‌اند آیه مورد بحث مخصوص همسران رسول خداﷺ است؛ مانند عکرمه و عروه، نگفته‌اند که: آیه در ضمن آیات نازل شده؛ پس آیه مورد بحث از جهت نزول جزو آیات مربوط به همسران رسول خداﷺ و متصل به آن نیست، حال یا این است که به دستور رسول خداﷺ دنبال آن آیات قرارش داده‌اند، یا بعد از رحلت رسول خداﷺ اصحاب در هنگام تالیف آیات قرآنی در آنجا نوشته‌اند، مؤید این احتمال این است که اگر آیه مورد بحث که در حال حاضر جزو آیه «وَ قَرْنَ فِی بُیُوتِکُنَّ» است، از آن حذف شود و فرض کنیم که اصلا جزو آن نیست، آیه مزبور با آیه بعدش که می‌فرماید: «و اذکرن» کمال اتصال و انسجام را دارد و اتصالش به‌هم نمی‌خورد.[۴]

محمد بن علی لاهیجی (۱۰۹۰ق) از دیگر مفسرانی است که این دیدگاه را برگزیده است، ایشان در تفسیر خود می‌نویسد:

> آنان‌که آیت را مخصوص به ازواج گرفته‌اند به اسلوب آیات استدلال کرده‌اند که چون

---

۱. إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ؛ اگر شما دو همسر پیامبر از کار خود توبه کنید به نفع شماست، زیرا دل‌هایتان از حق منحرف گشته؛ و اگر بر ضدّ او دست به دست هم دهید، کاری از پیش نخواهید برد زیرا خداوند یاور اوست و همچنین جبرئیل و مؤمنان صالح، و فرشتگان بعد از آنان پشتیبان اویند.

۲. طبری، ***جامع البیان***، ج ۲۳، ص ۹۵ ـ ۹۴.

۳. ر.ک: صادقی تهرانی، ***الفرقان***، ج ۲۴، ص ۱۱۴.

۴. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۶، ص ۳۱۲ ـ ۳۱۱.

اول این آیت تطهیر و آخر این در شأن ازواج پیغمبر است، پس باید که آیت تطهیر نیز در شأن ایشان باشد. جواب گوئیم که این وقتی متوجه است که ترتیب نزولی مطابق ترتیب قرآنی باشد و این خود ممنوع و بنا بر احادیث اهل بیت علیهم السلام خلاف واقع است.[۱]

نقد دیدگاه: سخن علامه طباطبایی در مورد استقلال نزول آیه تطهیر مستند به روایات قطعی الصدور و صحیح است؛ اما پذیرش دیدگاه علامه طباطبایی، لزوم پیروی از اصل تناسب در آیه تطهیر را نفی نمی‌کند و چنان‌که در مقدمه بیان شد، تناسب در اجزای سخن سیره عقلاست و خدای متعال به‌عنوان اشرف عقلا از این قاعده در آیات قرآن کریم، استفاده نموده است؛ تقطیع و پراکندگی در نزول آیات قرآن نیز، خدشه‌ای در تناسب آن وارد نمی‌کند؛ چه آنکه اصل تناسب سخن، علاوه بر زمان صدور در زمان تألیف آن نیز از شروط محاوره است. بنابراین، سخن علامه طباطبایی در مورد ثبت آیه تطهیر در هنگام تألیف قرآن، دلیل بر عدم تناسب نیست؛ چه آنکه تألیف قرآن توقیفی و مبتنی بر قواعد و مصالح حکیمانه شارع بوده و اجتهاد و استحسان در آن مستلزم تحریف است؛ در ادامه موضوع توقیفی بودن ترتیب آیات قرآن و عدم تحریف آن بررسی می‌شود.

الف) توقیفی بودن ترتیب و چینش آیات قرآن: بیشتر محققان شیعه و اهل سنت معتقدند، ترتیب و چینش آیات قرآن در سوره‌ها متوقف بر نظر شارع مقدس است. زرکشی (۷۹۴ق) و سیوطی (۹۱۱ق) اجماع و نصوص متعدد را دلیل بر توقیفی بودن ترتیب آیات قرآن دانسته است.[۲] همچنین، محققانی مانند: ابن‌عاشور، صبحی صالح، رامیار، حجتی و ... چنین عقیده‌ای را مطرح نموده‌اند.[۳] برخی دلایل این دیدگاه به شرح ذیل است:

۱. اعجاز قرآن: کمترین مقدار برای هماوردی با قرآن بر اساس آیه ۳۸ سوره یونس، تحدی به یک سوره است؛ این بدان معنا است که ترتیب و چینش آیات تشکیل‌دهنده یک سوره در تحدی، مورد توجه بوده است؛ ابن‌عاشور در این رابطه می‌نویسد: «ترتیب موجود آیات یک سوره واحد چنان است که اگر به ترتیبی دیگر تغییر یابد، از حد اعجاز ساقط خواهد شد».[۴]

۲. آیات قرآن: از برخی آیات قرآن، استفاده می‌شود، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در تبدیل و تغییر قرآن، چه در ساحت انتخاب الفاظ و چه در ساحت نظم و ترتیب دخالتی نداشته است؛ برای مثال آیه «وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ

---

۱. لاهیجی، ***تفسیر شریف لاهیجی***، ج ۳، ص ۶۳۳.

۲. زرکشی، ***البرهان***، ج ۱، ص ۳۵۳؛ سیوطی، ***الاتقان***، ج ۱۱، ص ۲۱۴.

۳. ابن‌عاشور، ***التحریر و التنویر***، ج ۱، ص ۷۷؛ صبحی صالح، ***مباحث فی علوم القرآن***، ص ۷۰ و ۷۱؛ رامیار، ***تاریخ قرآن***، ص ۵۷۴؛ معرفت، ***صیانه القرآن من التحریف***، ص ۴۰؛ حجتی، ***پژوهشی در تاریخ قرآن***، ص ۶۷.

۴. ابن‌عاشور، ***التحریر و التنویر***، ج ۱، ص ۷۷.

آیَاتُنَا بَیِّنَاتٍ قَالَ الَّذِینَ لَا یَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَیْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا یَکُونُ لِی أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِی إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا یُوحَی ...»؛[1] از قرینه «ائْتِ بِقُرْآنٍ غَیْرِ هذَا» استفاده می‌شود، مقصود از تبدیل، تبدیل قرآن موجود است و نه تبدیل قرآن با قرآن دیگر و با توجه به عمومیت ضمیر مفعولی در عبارت «أُبَدِّلَهُ» تغییر در همه ساحت‌های قرآن، مورد نظر است.

همچنین، در تفسیر ***مجمع البیان*** به نقل از قتاده در تفسیر آیه «إِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ»،[2] چنین نقل شده است: «تألیفه علی ما نزل علیک».[3]

۳. حکیمانه بودن ساختار الفاظ قرآن: یکی از مبانی مهم در تفسیر ادبی، توجه به حکیمانه بودن ساختار قرآن است؛ چه آنکه قرآن از سوی خدای حکیم نازل شده است: «لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ»؛[4] بر این اساس، انتخاب واژگان، چینش کلمات و آیات و ترتیب آنها، تقدیم و تاخیرها و ... مبتنی بر نظام حکیمانه الهی است.

٤. روایات: روایات فراوانی وجود دارد که نشان می‌دهد ترتیب آیات قرآن به امر خدای متعال صورت گرفته است؛ برای مثال سیوطی از عثمان بن ابی‌العاص نقل کرده است: «کنت عند رسول الله صلی الله علیه و سلم إذا شخص بصره فقال أتانی جبریل فأمرنی ان أضع هذه الآیة بهذا الموضع من السورة إِنَّ اَللّهَ یَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ اَلْإِحْسانِ إلی قوله تَذَکَّرُونَ؛ نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودم، ناگهان نگاهش در نقطه‌ای متمرکز شد، سپس فرمود: جبرئیل نزد من آمد و دستور داد این آیه (۹۰ سوره نحل) را دراین موضع قرار دهم».[5]

علامه طباطبایی، معتقد است این روایت تنها ترتیب بعضی از آیات نه تمام آنها را به دست پیامبر صلی الله علیه و آله ثابت می‌کند؛[6] درحالی‌که استناد به این‌گونه روایات از جهت کیفیت تدوین قرآن است و نه کمیت چه آنکه این‌گونه روایات دلالت بر توقیفی بودن تدوین دارند و چنانچه اصل مسئله توقیفی بودن در مورد برخی آیات اثبات شود، در مورد دیگر آیات نیز با استناد به اصل عدم تحریف قرآن، اثبات خواهد شد.

---

۱. و هنگامی که آیاتِ روشنِ ما بر آنها خوانده می‌شود، کسانی که امید و ایمان به لقای ما و روز رستاخیز ندارند می‌گویند: «قرآنی غیر از این بیاور، یا آن را تغییر ده. و آیات نکوهش بت‌ها را بردار)» بگو برای من روا نیست که از پیش خود آن را تغییر دهم؛ فقط از چیزی که بر من وحی می‌شود، پیروی می‌کنم ... . (یونس / ۱۵)

۲. چه آنکه جمع کردن و خواندن آن بر عهده ماست. (قیامت / ۱۷)

۳. طبرسی، ***مجمع البیان***، ج ۱۰، ص ۶۰۰.

۴. که هیچ‌گونه باطلی، نه از پیش‌رو و نه از پشت‌سر، به سراغ آن نمی‌آید؛ چرا که ازسوی خداوند حکیم و شایستهٔ ستایش نازل شده است. (فصلت / ۴۲)

۵. سیوطی، ***الدر المنثور***، ج ۴، ص ۱۲۸.

۶. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۲، ص ۱۲۷.

از زید بن ثابت چنین نقل شده است: «کنا عند رسول الله نؤلف القرآن من الرقاع؛ ما نزد رسول خداﷺ قرآن را از ورقه‌ها، گردآوری می‌کردیم».[۱] حاکم نیشابوری (۴۰۵ق) این روایت را صحیح و آن را دلیل روشن بر جمع قرآن در زمان رسول خداﷺ دانسته است.[۲]

بنابراین، با توجه به دلایل فوق پیامبر اکرمﷺ اجازه تغییر آیات قرآن را نداشته است و دستور رسول خداﷺ برای تعیین مکان آیه از منبع وحی سرچشمه گرفته و مبتنی بر مصالح و قواعد حکیمانه الهی است.

ب) عدم تحریف قرآن: در مباحث پیشین مشخص شد که چینش و ترتیب آیات قرآن زیر نظر پیامبر اکرمﷺ و بر اساس وحی الهی انجام شده است؛ اما این سؤال مطرح می‌شود که آیا ممکن است بعد از پیامبر اکرمﷺ این ترتیب دچار تغییر شده باشد؟ علامه طباطبایی با تصریح بر اجتهاد و استحسان صحابه در جمع و تدوین قرآن، می‌نویسد:

> اگر بپذیریم که ترتیب همه آیات به دستور پیامبر اکرمﷺ مرتب شده، بدان معنا نیست که آن چه را اصحاب منظّم و مرتّب کرده‌اند، همان ترتیب زمان رسول خداﷺ است؛ زیرا روایاتی که در دست داریم و در مباحث پیشین نقل کردیم، دلالت ندارد بر مطابقت ترتیب اصحاب با ترتیب رسول خداﷺ ... [حداکثر] این معنا را افاده می‌کند که اصحاب تعمدی بر مخالفت ترتیب رسول خداﷺ در آنجا که علم به ترتیب آن جناب داشته‌اند نورزیده‌اند؛ اما آنجایی که از ترتیب رسول خداﷺ اطلاعی نداشتند، از کجا مشخص می‌شود که باز مطابق ترتیب او سوره‌ها و آیه‌ها را ترتیب داده باشند؟».[۳]

گرچه علامه طباطبایی قائل به تحریف قرآن نیست و این مباحث را نیز در بحث تحریف‌ناپذیری قرآن و ذیل آیه: «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ»[۴] که مشهور به آیه حفظ است، مطرح نموده؛ اما دیدگاه ایشان مخالف عمومیت و اطلاق آیات نفی تحریف است؛ برای مثال بر اساس اطلاق و عمومیت آیه: «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ»؛[۵] قرآن کریم دچار هیچ‌گونه بطلان، از هیچ‌نظر و از هیچ طریق و در هیچ زمانی نمی‌شود.[۶] بدیهی است یکی از مصادیق بطلان، تغییر در نظم و

---

۱. حاکم نیشابوری، ***المستدرک علی الصحیحین***، ج ۲، ص ۶۶۸.
۲. همان.
۳. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۲، ص ۱۲۷.
۴. ما قرآن را نازل کریم و ما به طور قطع آن را حفظ می‌کنیم. (حجر / ۹)
۵. که هیچ‌گونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی‌آید؛ چرا که ازسوی خداوند حکیم و شایستهٔ ستایش نازل شده است (فصلت / ۴۲)
۶. ر.ک: علامه طباطبایی، ***المیزان***، ج ۱۷، ص ۳۹۸؛ مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۲۰، ص ۲۹۸؛ خوئی، ***البیان***، ص ۲۱۰.

ترتیب آیات است که ایجاد خدشه در اعجاز بیانی و نیز تغییر در معنا و مقصود آیات قرآن را در پی دارد.

دلایل تاریخی، تواتر، اعجاز، روایات عرضه، روایات عدم تحریف و ... از دیگر دلایل عدم تحریف قرآن هستند که برخی محققان در آثار خود به آنها استناد نموده‌اند.[۱]

بنابراین، دیدگاه علامه طباطبایی در مورد استقلال نزول آیه تطهیر و اجتهادی بودن تألیف آن، لزوم اصل تناسب در آیه تطهیر را نفی نمی‌کند؛ چنان‌که برخی مفسران معتقدند، با وجود استقلال نزول آیه تطهیر، ذیل آیه قرار (۳۳ احزاب) مناسب‌ترین مکان برای آیه تطهیر است و تغییر آن از موضوع اصلی، سخن باطلی است.[۲]

۳. بررسی دیدگاه معترضه بودن آیه تطهیر و اغراض آن

اسلوب اعتراض عبارت است از ذکر یک یا بیش از یک جمله که محلی از اعراب نداشته باشد، در اثناء سخن واحد یا دو سخن با معنای واحد، با هدف و غرض مشخص غیر از دفع ایهام؛[۳] مانند عبارت «إِنْ شاءَ اللّهُ» در آیه «لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ»[۴] که بدون آن نیز جمله کامل است، البته کامل بودن سخن بدون جمله معترضه به معنای عدم فائده نیست و حسن اعتراض با وجود کامل بودن سخن، افاده نکته‌ای است که مخاطب انتظار آن را ندارد و برخی از آن به «حسنة من حيث لا تحتسب» تعبیر نموده‌اند.[۵] پژوهشگران اغراض متعددی برای اعتراض ذکر نموده‌اند؛ ازجمله: تبرک جستن، تقریر، تنبیه، تنزیه، ترغیب، بیان غایت، تعجب، دفع توهم، تسلیت، تمجید و ... .[۶]

برخی مفسران در پاسخ به مسئله تناسب صدر و ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب، دیدگاه اسلوب اعتراض را مطرح نموده‌اند؛ بر این اساس، آنچه در ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب مشهور به آیه تطهیر بیان شده، جمله معترضه‌ای است که در میان آیات مربوط به همسران پیامبر اکرمﷺ قرار گرفته است. علامه طبرسی دراین‌باره می‌نویسد: «کسی که عادت فصیحان در کلام را می‌شناسد، این موارد را انکار نمی‌کند؛ چه آنکه فصیحان از یک خطاب به خطاب دیگر می‌روند و مجدد به کلام سابق بر می‌گردند و این‌گونه موارد در قرآن، کلام عرب و اشعارشان زیاد است».[۷]

---

۱. ر.ک: خوئی، ***البیان***، ص ۲۳۴ ـ ۱۹۵؛ معرفت، ***صیانه القرآن من التحریف***، ۳۵ ـ ۵۵.
۲. صادقی تهرانی، ***الفرقان***، ج ۲۴، ص ۱۱۳ ـ ۱۱۲.
۳. سیوطی، ***الاتقان***، ج ۲، ص ۱۲۸.
۴. فتح / ۲۷.
۵. ر.ک: سیوطی، ***الاتقان***، ج ۲، ص ۱۲۹.
۶. ر.ک: مولایی‌نیا، «اسلوب اعتراض در بلاغت قرآن کریم»؛ ***علوم ادبی***، سال اول، ش ۴، ص ۸۷.
۷. طبرسی، ***مجمع البیان***، ج ۸، ص ۵۶۰.

برخی مفسران ازجمله ملافتح‌الله کاشانی (۹۹۸ق)، مشهدی (۱۱۲۵ق)، بلاغی (۱۳۹۷ق) و مغنیه (۱۴۰۰ق) و ... از این دیدگاه پیروی نموده‌اند.[۱]

چنان‌که در مباحث پیشین بیان شد، اسلوب اعتراض با اهداف و اغراض متعددی همراه است و استفاده بدون فایده از آن در کلام در نظم و تناسب آن خدشه وارد می‌کند؛ مفسرانی که دیدگاه اعتراض را در موضوع تناسب آیه تطهیر برگزیده‌اند، غالباً به‌صورت کلی به این موضوع اشاره نموده و غرض آن را مشخص نکرده‌اند، در ادامه به بررسی و نقد اغراض اعتراض در آیه تطهیر پرداخته می‌شود.

یک. تعریض به همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله

تعریض لفظی است که در معنای خود به‌کار می‌رود؛ اما هدف آن تلویح به غیر است.[۲] بر این اساس، هدف از بیان کرامت اهل بیت در آیه تطهیر، اشاره تلویحی به همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله است تا به اهمیت جایگاهی که در آن قرار دارند، واقف شوند. این موضوع در ***تفسیر نمونه*** چنین بیان شده است: «قرآن می‌خواهد به همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله بگوید: شما در میان خانواده‌ای قرار دارید که گروهی از آنان معصوم‌اند، کسی که در زیر سایه درخت عصمت و در کانون معصومان علیهم‌السلام قرار گرفته، سزاوار است که بیش از دیگران مراقب خود باشد و فراموش نکند که انتساب او به خانواده‌ای که پنج معصوم پاک در آن است مسئولیت‌های سنگینی برای او ایجاد می‌کند و خدا و خلق خدا انتظارات فراوانی از او دارند».[۳]

نقد دیدگاه: دلیلی برای اختصاص وجه اعتراض به این دیدگاه وجود ندارد؛ زیرا اسلوب اعتراض در آیه تطهیر با نوعی التفات همراه است؛ چنان‌که خطاب از همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله به اهل بیت علیهم‌السلام تغییر نموده و از ضمیر «کم» استفاده شده است؛ اگر وجه اعتراض لزوماً دیدگاه یادشده باشد، مناسب بود از ضمیر غائب «هم» استفاده شود، با این بیان که شما همسران در کنار افرادی هستید که خداوند اراده نموده است «آنها» را پاک و معصوم گرداند؛ اما وجود التفات از مونث به مذکر و نیز التفات از ضمیر به اسم ظاهر، نشان می‌دهد روی سخن با خود معصومان علیهم‌السلام است و آنها موضوع اصلی سخن هستند و توجه به موضوع سخن یکی از مهم‌ترین دلائل عقلا برای فهم سخن است؛[۴] همچنان‌که، توجه به «مقام سخن» از قواعد فهم آن است، منظور از مقام سخن، هدف کلی است که گوینده برای تحقق آن، سخن

---

۱. کاشانی، ***زبدة التفاسیر***، ج ۵، ص ۳۷۳؛ مشهدی، ***کنز الدقائق و بحر الغرائب***، ج ۱۰، ص ۳۸۶؛ بلاغی، ***حجة التفاسیر***، ج ۵، ص ۱۹۶؛ مغنیه، ***التفسیر الکاشف***، ج ۶، ص ۲۱۷.

۲. سیوطی، ***الاتقان***، ج ۲، ص ۶۳.

۳. مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۱۷، ص ۲۹۵.

۴. ر.ک: بابائی و همکاران، ***روش‌شناسی تفسیر قرآن***، ص ۱۷۷.

را مطرح نموده است؛ به‌عنوان مثال هرگاه گوینده در صدد مدح و تمجید شخصی، سخنی بر زبان آورد، مقام آن سخن مدح می‌باشد؛[1] آیه تطهیر نیز به دلیل پرداختن به عصمت و طهارت اهل بیت علیهم‌السلام در مقام تکریم و تشریف آنان است، نه تعریض به همسران رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله. همچنین، تعریض در جایی کاربرد دارد که گوینده به دلیل مصلحتی از تصریح خودداری کند؛ اما چنان‌که در بحث لحن و سیاق گذشت، همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در آیات قبل به‌صراحت مورد تهدید قرار گرفته‌اند، از این‌رو کاربرد «تعریض» پس از «تصریح» وجهی ندارد.

دو. دفع توهم اسوه بودن همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله

بر پایه این دیدگاه روی سخن با مردم است که در مسائل دینی و اجتماعی، همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نیز مانند دیگر مکلفان هستند و نباید از آنها پیروی نمود.[2]

نقد دیدگاه: این دیدگاه نیز وجه اعتراض را منحصر در موضوع همسران رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نموده است، درحالی‌که آیه شریفه ۳۳ سوره احزاب دارای دو ساحت متفاوت نفی و اثبات است؛ ساحت اول (صدر آیه یادشده و نیز آیات قبل و بعد) با لحن تهدید، ترغیب و تکلیف در مقام نفی الگو بودن همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله است؛ اما ساحت دوم آن (آیه تطهیر) با لحن تکریم و تشریف در مقام اثبات عصمت و امامت اهل بیت علیهم‌السلام است؛ بنابراین، نفی اسوه بودن همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله از عبارت‌های قبل و بعد از آیه تطهیر، برداشت می‌شود؛ بدیهی است آیه تطهیر به‌عنوان یک جمله معترضه نمی‌تواند درصدد بیان معانی و مقاصد جملات قبل و بعد از خود باشد؛ زیرا همان‌طور که در مباحث پیشین بیان شد، جمله معترضه در اثناء سخن واحد یا دو سخن با معنای واحد، با هدف و غرض مشخص غیر از دفع ایهام ذکر می‌شود. از این‌رو هدف از اسلوب اعتراض، تفسیر یا دفع ایهام از جملات قبل و بعد نیست و چنانچه مقصود آیاتی که در سیاق آیه تطهیر قرار دارند، نفی اسوه بودن همسران پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله باشد، آیه تطهیر با اسلوب اعتراض به‌دنبال هدف دیگری است که در ادامه ذکر می‌شود.

سه. تنزیه و تکریم اهل بیت علیهم‌السلام

با توجه به اوامر و نواهی به همسران پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله که در خانه پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله سکونت داشتند، این توهم ایجاد می‌شود که همه افراد بیت ازجمله اهل بیت علیهم‌السلام در معرض لغزش و گناه هستند؛ از این‌رو، خدای متعال در آیه تطهیر با مخاطب قرار دادن اهل بیت علیهم‌السلام و استفاده از حصر و اختصاص ضمن تکریم و تشریف به

---

۱. همان، ص ۱۷۹.

۲. ر.ک: https://alisaboohi.com/?p=6426.

تنزیه و دفع توهم یادشده می‌پردازد.

این دیدگاه با ظاهر آیه شریفه و التفات به‌کار رفته در آن، بیشترین مطابقت را دارد و با اثبات آن، دیدگاه‌های پیشین نیز اثبات می‌شود؛ چه آنکه با تکریم و تنزیه اهل بیت علیهم السلام از همه آفات (که لازمه اسوه بودن است) و نیز حصر عصمت در آنان، توهم اسوه بودن دیگران نیز دفع شده و یک نگاه تطبیقی در ذهن مخاطب ایجاد می‌شود؛ نویسنده تفسیر ***الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنة*** در این زمینه می‌نویسد: «... و استقرارها تألیفا فی آیة القرار «و قرن ...» أمر قاصد قاسط إذ یعنی التألیف بین بیتی النبی الأقدس(صلی الله علیه و آله) فی الظاهر النسائی و الباطن المعرفی فی قمة العصمة و الطهارة ...؛ قرار گرفتن آیه تطهیر در ذیل آیه قرار [و قرن فی بیوتکن] امری عامدانه و عادلانه است که مقصود آن تطبیق دو بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ظاهری زنانه و باطنی عارفانه در اوج عصمت و طهارت است».[1]

بنابراین، با توجه به سیاق آیه تطهیر و استفاده از لحن تهدید، ترغیب و تکلیف در شأن همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این تصور برای مسلمانان ایجاد می‌شود که همه افراد حاضر در بیت نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله در معرض خطا و لغزش هستند؛ چنان‌که در آیه ۳۰ به‌صراحت می‌فرماید: «اگر کار زشتی انجام دهند، عذاب آنان دو چندان خواهد بود»؛ در این میان، خدای متعال با نزول آیه تطهیر به دفع این توهم پرداخته و با لحن تکریم و تشریف و اسلوب حصر و اختصاص، عصمت خمسه طیبه علیهم السلام را مورد تأکید قرار می‌دهد.

نتیجه

۱. تفاوت‌های ظاهری صدر و ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب ازجمله ضمیر مذکر در مقابل ضمیر مؤنث، لحن تکلیف و تهدید در مقابل لحن تکریم و تشریف، کاربرد اسم جمع (بیوتکن) در مقابل اسم مفرد (البیت) و ... نشان می‌دهد، دیدگاه تعلیل در مورد تناسب آیه تطهیر با آیه قرار (و قرن فی بیوتکن) صحیح نیست؛ همچنین، این دیدگاه با روایات کثیرالصدوری که طرق آنها به ۷۰ طریق می‌رسد و برخی در مورد آنها ادعای تواتر نموده‌اند؛ مخالفت دارد؛ بر اساس روایات یادشده همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داخل در حکم آیه تطهیر نیستند؛ از این‌رو، تعلیلی دانستن آیه تطهیر نسبت به احکام ذکرشده در شأن همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آیه قرار، صحیح نیست.

۲. دیدگاه استقلال نزول آیه تطهیر اگرچه حقیقتی برگرفته از روایات قطعی الصدور است؛ اما در مورد تناسب صدر و ذیل آیه ۳۳ سوره احزاب، تحلیل صحیحی نیست؛ زیرا درصورت پذیرش تألیف توقیفی

---

۱. صادقی تهرانی، ***الفرقان***، ج ۲۴، ص ۱۱۲.

قرآن، لزوم پیروی از اصل تناسب در آیه تطهیر نفی نمی‌شود؛ چراکه تناسب در اجزای سخن سیره عقلاست و خدای متعال به‌عنوان اشرف عقلا از این قاعده در آیات قرآن، استفاده نموده است؛ تقطیع و پراکندگی در نزول آیات قرآن نیز، خدشه‌ای در تناسب آن وارد نمی‌کند؛ زیرا اصل تناسب در کلام، علاوه بر زمان صدور در زمان تألیف آن نیز از شروط محاوره است؛ پذیرش تألیف اجتهادی قرآن نیز مستلزم پذیرش تحریف است که دلائل نادرستی آن بیان شد.

۳. با توجه به اثبات استقلال نزول آیه تطهیر و عدم شمولیت حکم آن نسبت به همسران پیامبر اکرمﷺ، کامل بودن معنای آیه ۳۳ و ۳۴ سوره احزاب بدون آیه تطهیر و توقیفی بودن ترتیب آیات قرآن، تنها وجه باقیمانده برای تناسب آیه تطهیر، اسلوب اعتراض است.

۴. سه دیدگاه در مورد غرض اعتراض در آیه تطهیر وجود دارد: ۱. تعریض به همسران رسول خداﷺ برای حفظ جایگاه خود با توجه به مقارنت ایشان با اهل بیتؑ؛ ۲. نفی الگو بودن همسران رسول خداﷺ؛ ۳. دفع توهم عدم عصمت اهل بیتؑ و تکریم و تنزیه ایشان؛ دیدگاه سوم با ظاهر آیه ۳۳ سوره احزاب و التفات به‌کار رفته در آن هماهنگی بیشتری دارد و با اثبات آن، توهم اسوه بودن دیگران نیز دفع شده و یک نگاه تطبیقی میان دو ساحت مادی و معنوی بیت رسول خداﷺ در ذهن مخاطب ایجاد می‌شود.

منابع و مآخذ

- ***قرآن کریم*** (۱۳۸۹). ترجمه ناصر مکارم شیرازی، قم: انتشارات امام علیؑ.

الف) کتاب‌ها

- آلوسی، محمود بن عبدالله (١٤١٥ ق). ***روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی***. بیروت: دار الکتاب العلمیة.
- ابن‌عاشور، محمد طاهر (١٤٢٠ ق). ***التحریر و التنویر***. بیروت: مؤسسة التاریخ العربی.
- ابن‌کثیر، اسماعیل بن عمر (١٤١٩ ق). ***تفسیر القرآن العظیم***. بیروت: دار الکتب العلمیة.
- بابایی و همکاران (١٣٩٦). ***روش‌شناسی تفسیر قرآن***. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بحرانی، سید هاشم (١٤١٥ ق). ***البرهان فی تفسیر القرآن***. تهران: بنیاد بعثت.
- بلاغی، عبدالحجه (١٣٤٤). ***حجة التفاسیر و بلاغ الإکسیر***. قم: چاپخانه حکمت.
- حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله (١٤١١ ق). ***المستدرک علی الصحیحین***. تحقیق مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت: دار الکتب العلمیة.

- حجتی، سید محمدباقر (۱۳٦۰). ***پژوهشی در تاریخ قرآن***. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- حویزی، عبدعلی بن جمعه (۱٤۱۵ ق). ***تفسیر نور الثقلی***. قم: اسماعیلیان.
- خطیب، عبدالکریم (۱٤۲٤ ق). ***التفسیر القرآنی للقرآن***. قاهره، دار الفکر العربی.
- خوئی، سید ابوالقاسم (۱٤۱۸ ق). ***البیان فی تفسیر القرآن***. قم: مؤسسه احیاء آثار الامام خوئی.
- رازی، ابوالفتوح حسین بن علی (۱۳۷۱). ***روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن***. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- رازی، فخرالدین محمد بن عمر (۱٤۲۰ ق). ***مفاتیح الغیب***. بیروت: دار إحیاء التراث العربی.
- رامیار، محمود (۱۳٦۲). ***تاریخ قرآن***. تهران: امیر کبیر.
- زحیلی، وهبه (۱٤۱۸ ق). ***التفسیر المنیر فی العقیدة و الشریعة و المنهج***. بیروت: دار الفکر المعاصر.
- زرکشی، بدرالدین (۱٤۱۰ ق). ***البرهان فی علوم القرآن***. بیروت: دار المعرفة.
- زمخشری، محمود بن عمر (۱٤۰۷ ق). ***الکشاف***. بیروت: دار الکتاب العربی.
- سید قطب، (۱٤۰۸ ق). ***فی ظلال القرآن***. بیروت: دار الشروق.
- سیوطی، جلال‌الدین (۱٤۰٤ ق). ***الدر المنثور فی التفسیر بالماثور***. قم: مکتبة آیة الله العظمی المرعشی النجفی قدس سره.
- سیوطی، جلال‌الدین (۱٤۲۱ ق). ***الاتقان فی علوم القرآن***، بیروت: دار الکتاب العربی.
- شریف مرتضی، علی بن حسین (۱٤۳۱ ق). ***تفسیر الشریف المرتضی***. بیروت: مؤسسة الأعلمی.
- شنقیطی، محمد امین (۱٤۲۷ ق). ***أضواء البیان فی إیضاح القرآن بالقرآن***. بیروت: دار الکتب العلمیة.
- صادقی تهرانی، محمد (۱٤۰٦ ق). ***الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنة***. بیروت: مؤسسة الأعلمی.
- صبحی صالح، (۱۳۷۲). ***مباحث فی علوم القران***. قم: الشریف الرضی.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۵۲ ق). ***المیزان فی تفسیر القرآن***. بیروت: مؤسسة الأعلمی.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱٤۰۸ ق). ***مجمع البیان لعلوم القرآن***. بیروت: دار المعرفة.
- طبری، محمد بن جریر (۱٤۲۲ ق). ***جامع البیان عن تاویل آی القرآن***. قاهره، دار الهجر.
- طوسی، محمد بن حسن (بی‌تا). ***التبیان فی تفسیر القرآن***. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- فیض کاشانی، محمد بن مرتضی (۱۳۷٦). ***الأصفی فی تفسیر القرآن***. قم: الإعلام الاسلامی.
- قاسمی، جمال‌الدین (۱٤۱۸ ق). ***محاسن التاویل***. بیروت: دار الکتاب العلمیة.
- کاشانی، فتح‌الله (۱۳۸۱). ***زبدة التفاسیر***. قم: مؤسسة المعارف الإسلامیة.

- لاهیجی، محمد بن علی (۱۳۷۳). ***تفسیر شریف لاهیجی***. تهران: دفتر نشر داد.
- مشهدی، محمد بن محمد رضا (۱۳٦۷). ***تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب***. تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامی.
- معارف، مجید و همکاران (۱۳۹٦). ***علوم قرآنی***. تهران: سمت.
- معرفت، محمد هادی (۱۳۸٦). ***صیانة القرآن من التحریف***. قم: التمهید.
- مغنیه، محمد جواد (۱٤۲٤ ق). ***التفسیر الکاشف***. قم: دار الکتاب الإسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷٤). ***تفسیر نمونه***. تهران: دار الکتب الإسلامیة.

ب) مقاله

- بابایی، علی‌اکبر (۱۳۹۱). استقلال نزول آیه تطهیر و تأثیر آن در ظهور و فهم معنای آیه. ***اندیشه نوین دینی***. ۸ (٤). ٤٤ ـ ۲۵.
- مولایی‌نیا، عزت‌الله (۱۳۸٦). اسلوب اعتراض در بلاغت قرآن کریم. ***علوم ادبی***. ۱ (٤). ۱۰۲ ـ ۸۱.